

๘. นิพพานัตถิภาวปัญหา ๖๖

พระราชชาตรัสถามว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน สัตว์ทั้งหลายเกิดแต่กรรม ย่อมปรากฏในโลก, สัตว์ทั้งหลายเกิดแต่เหตุ ย่อมปรากฏ, สัตว์ทั้งหลายเกิดแต่เหตุ ย่อมปรากฏ, สิ่งใดที่ไม่เกิดแต่กรรม ไม่เกิดแต่เหตุ ไม่เกิดแต่เหตุ จงกล่าวสิ่งนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด."

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร ของทั้งหลายสองเหล่านี้ไม่เกิดแต่กรรม ไม่เกิดแต่เหตุ ไม่เกิดแต่เหตุในโลก, ของทั้งหลายสองเป็นไฉน: ของทั้งหลายสอง คือ อากาศไม่เกิดแต่กรรม ไม่เกิดแต่เหตุ ไม่เกิดแต่เหตุ, พระนิพพานไม่เกิดแต่กรรม ไม่เกิดแต่เหตุ ไม่เกิดแต่เหตุ."

ขอถวายพระพร ของสองประการเหล่านี้ ไม่เกิดแต่กรรม ไม่เกิดแต่เหตุ ไม่เกิดแต่เหตุแล."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระผู้เป็นเจ้าจงอย่าหลอซึ่งพระพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้าผู้ชนะแล้ว, ไม่รู้แล้วจงอย่าพยากรณ์ปัญหาเลย."

ก. "ขอถวายพระพร อาตมภาพกล่าวปัญหาอะไร, พระองค์จึงรับสั่งกะอาตมภาพอย่างนี้ว่า 'พระผู้เป็นเจ้าจงอย่าหลอซึ่งพระพุทธรูปของพระพุทธรูปเจ้าผู้ชนะแล้ว ไม่รู้แล้วจงอย่าพยากรณ์ปัญหาเลย.'"

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน การที่กล่าวว่า 'อากาศไม่เกิดแต่กรรม ไม่เกิดแต่เหตุ ไม่เกิดแต่เหตุ' ดังนี้ นี้ควรแล้วก่อน. พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ก็มรรคเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแล้วแก่สาวกทั้งหลาย ด้วยเหตุทั้งหลายมิใช่ร้อยเดียว, ครั้นเมื่อเป็นเช่นนั้น พระผู้เป็นเจ้า กล่าวอย่างนี้ว่า 'พระนิพพานไม่เกิดแต่เหตุ ดังนี้.'"

ก. "ขอถวายพระพร มรรคเพื่อกระทำนิพพานให้แจ้ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วแก่สาวกทั้งหลาย ด้วยเหตุทั้งหลายมิใช่ร้อยเดียวจริง, ก็แต่เหตุเพื่อความถ่อมมั่นนิพพานอันพระองค์ไม่ตรัสแล้ว."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ในที่นี้ เราทั้งหลายจากที่มีดเข้าไปสู่ที่มีดกว่า, จากไพร่เข้าไปสู่ไพร่ที่ที่บกว่า, จากขี้หมูเข้าไปสู่ขี้หมูที่รกรกว่า, ชอบกล เหตุเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง มีอยู่ แต่เหตุเพื่อความถ่อมมั่นธรรม คือ นิพพานนั้นย่อมไม่มี พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าว่า เหตุเพื่อกระทำนิพพานให้แจ้งมีอยู่ไซ้, ถ้าอย่างนั้น เหตุเพื่อถ่อมมั่นพระนิพพานอันบัณฑิตพึงปรารถนา."

พระผู้เป็นเจ้านาคเสน เหมือนบิดาของบุตรมีอยู่, เพราะเหตุนั้น บิดาแม่ของบิดาอันบัณฑิตพึงปรารถนา ฉันไค; อนึ่ง อาจารย์ของอันเดวาสสิกมีอยู่, เพราะเหตุนั้น อาจารย์แม่ของอาจารย์ อันบัณฑิตพึงปรารถนา ฉันไค; อนึ่ง พี่ชของหน่อมีอยู่, เพราะเหตุนั้น พี่ชแม่ของพี่ชอันบัณฑิตพึงปรารถนา ฉันไค;

พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าว่าเหตุเพื่อทำนิพพานให้แจ้งมีอยู่ไซ้, ถ้าอย่างนั้น เหตุแม่เพื่อความถ่อมมั่นพระนิพพานอันบัณฑิตพึงปรารถนาฉันนั้นนั่นแล. เหมือนกับว่า ครั้นเมื่อยอดแห่งต้นไม้ หรือ

เครื่องเขามืออยู่ เพราะเหตุนั้น แม้ท่ามกลางก็มีอยู่ โคนก็มีอยู่ ฉันทใด, ถ้าเหตุเพื่อความกระทำนิพพานให้
แจ้งมืออยู่, ถ้าอย่างนั้น เหตุเพื่อความถ่อมมั่นนิพพานอันบัณฑิตพึงปรารถนา ฉันทนั้นนั่นเทียวแล."

ธ. "ขอถวายพระพร พระนิพพานอันใคร ๆ ไม่พึงถ่อมมั่น, เพราะฉะนั้น เหตุเพื่อความถ่อมมั่นพระ
นิพพาน อันพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ตรัสแล้ว."

จ. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน เชิญพระผู้เป็นเจ้าแสดงเหตุ ยังข้าพเจ้าให้ทราบด้วยเหตุ, ข้าพเจ้า
พึงทราบอย่างไรว่า เหตุเพื่อกระทำนิพพานให้แจ้งมืออยู่ เหตุเพื่อความถ่อมมั่นพระนิพพานไม่มี."

ฉ. "ขอถวายพระพร ถ้าอย่างนั้น บรมบพิตรจงตั้งพระกรรมทรงสดับโดยเคารพ จงสดับให้
สำเร็จประโยชน์เถิด, อาตมภาพจักกล่าวเหตุในข้อนั้น."

ขอถวายพระพร บุรุษพึงอาจเพื่อจะเข้าไปใกล้ราชบรรพตชื่อหิมวันต์ แต่ที่นี้ ด้วยกำลังอันมีอยู่
โดยปกติหรือ?"

จ. "อาจซี พระผู้เป็นเจ้า."

ฉ. "ขอถวายพระพร ก็บุรุษนั้นอาจเพื่อจะนำราชบรรพตชื่อหิมวันต์ มาในที่นี้ ด้วยกำลังโดย
ปกติหรือ?"

จ. "ไม่พึงอาจเลย พระผู้เป็นเจ้า."

ฉ. ขอถวายพระพร มรรคเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง อันพระผู้มีพระภาคเจ้าอาจเพื่อจะตรัส เหตุ
เพื่อความถ่อมมั่นพระนิพพานนั้น อันพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่อาจเพื่อจะทรงแสดง ฉันทนั้นนั่นเทียวแล."

ขอถวายพระพร บุรุษพึงอาจเพื่อจะข้ามมหาสมุทรด้วยเรือถึงฝั่งโน้น ด้วยกำลังอันมีอยู่โดย
ปกติหรือ?"

จ. "อาจซี พระผู้เป็นเจ้า."

ฉ. "ขอถวายพระพร บุรุษนั้นอาจเพื่อจะนำฝั่งโน้นของมหาสมุทรมาในที่นี้ ด้วยกำลังอันมีอยู่
โดยปกติหรือ?"

จ. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้า."

ฉ. "ขอถวายพระพร มรรคเพื่อกระทำนิพพานให้แจ้ง อันพระผู้มีพระภาคเจ้าอาจเพื่อจะตรัส
เหตุเพื่อความถ่อมมั่นพระนิพพาน อันพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่อาจเพื่อจะทรงแสดง ฉันทนั้นนั่นเทียวแล; ซึ่ง
เป็นอย่างนี้ มีอะไรเป็นเหตุ? ซึ่งเป็นอย่างนี้ เพราะความที่ธรรมเป็นอสังขตะ."

จ. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระนิพพานเป็นอสังขตะหรือ?"

ฉ. "ขอถวายพระพร พระนิพพานเป็นอสังขตะ พระนิพพานอันปัจฉัยเหล่าใด ๆ กระทำไม่ได้
แล้ว พระนิพพานเป็นธรรมชาติ อันใคร ๆ ไม่พึงกล่าวว่า พระนิพพานเกิดขึ้นแล้ว หรือว่าพระนิพพาน
นั้นไม่เกิดขึ้นแล้ว หรือว่าพระนิพพานนั้นเป็นของควรวให้เกิดขึ้น หรือว่าพระนิพพานนั้น เป็นอดีต หรือว่า

พระนิพพานนั้น เป็นอนาคต หรือว่าพระนิพพานนั้น เป็นปัจจุบัน หรือว่าพระนิพพานนั้น อันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ หรือว่านิพพานนั้น อันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยโสต หรือว่านิพพานนั้น อันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยฆานะ หรือว่านิพพานนั้น อันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยชีวหา หรือว่านิพพานนั้นอันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยกาย."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าว่าพระนิพพานนั้น ไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นแล้ว ไม่เป็นธรรมยังไม่เกิดขึ้นแล้ว ไม่เป็นธรรมควรจะทำให้เกิดขึ้น ไม่เป็นอดีต ไม่เป็นอนาคต ไม่เป็นปัจจุบัน ไม่เป็นธรรม อันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยจักขุ ไม่เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยโสตไม่เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยฆานะ ไม่เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยชีวหา ไม่เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยกาย, พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าอย่างนั้น พระผู้เป็นเจ้าของพระนิพพานไม่มีเป็นธรรมตา, นิพพานย่อมไม่มี."

ถ. "ขอถวายพระพร พระนิพพานมีอยู่, พระนิพพานอันบัณฑิตพึงรู้แจ้งด้วยใจ, พระอริยสาวกปฏิบัติแล้วชอบ ย่อมเห็นพระนิพพานด้วยใจ อันหมดจดพิเศษแล้ว ประณีตตรง ไม่มีกิเลสเครื่องกั้น ไม่มีอาโมห."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ก็พระนิพพานนั้นเช่นไร พระนิพพานไรเล่า อันบัณฑิตทั้งหลายพึงแสดง ด้วยเหตุเครื่องอุปมาทั้งหลาย, พระนิพพานมีอยู่เป็นธรรมตา อันบัณฑิตพึงแสดงด้วยเหตุเครื่องอุปมาทั้งหลาย ด้วยประการใด ๆ ขอพระผู้เป็นเจ้ายิ่งข้าพเจ้าให้ทราบ ด้วยเหตุทั้งหลาย ด้วยประการนั้น ๆ."

ถ. "ขอถวายพระพร ชื่อว่าลมมีหรือ?"

ร. "มีซิ พระผู้เป็นเจ้าของ."

ถ. "ขอถวายพระพร เชิญบรมบพิตรทรงแสดงลมโดยวรรณหรือโดยสัจฐาน หรือละเอียดหรือหยาบ หรือยาวหรือสั้น."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ลมใคร ๆ ไม่อาจแสดงได้, ลมนั้นย่อมไม่เข้าถึงซึ่งความถือเอาด้วยมือหรือ หรือความขยำ, เอกก็ แต่ลมมีอยู่."

ถ. "ขอถวายพระพร ถ้าว่าลมอันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะชี้ได้, ถ้าอย่างนั้นลมไม่มี."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ข้าพเจ้าทราบอยู่ ชี้มทราบ ณ หฤทัยของข้าพเจ้าว่า 'ลมมีอยู่,' ก็แต่ว่า ข้าพเจ้าย่อมไม่อาจเพื่อจะชี้ลมได้."

ถ. "ขอถวายพระพร นิพพานมีอยู่, ก็แต่ว่า ใคร ๆ ไม่อาจเพื่อชี้โดยวรรณ หรือโดยสัจฐาน ฉะนั้นนั้นเกี่ยวแล."

ร. "ดีละ พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ช้ออุปมา พระผู้เป็นเจ้าของแสดงดีแล้ว, เหตุพระผู้เป็นเจ้าของแสดงออกดีแล้ว, ข้อวิสัยนาปัญหาของพระผู้เป็นเจ้านั้น สมอย่างนั้น, ข้าพเจ้าย่อมรับรองอย่างนั้น."

